

А. М. Колот

д-р екон. наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
kolot@kneu.edu.ua

О. О. Герасименко

канд. екон. наук, доцент,
gerasimenko_o_o@ukr.net

А. М. Колот

д-р экон. наук, профессор,
проректор по научно-педагогической работе

О. А. Герасименко

канд. экон. наук, доцент,
Киевский национальный экономический университет имени Вадима
Гетьмана

Anatoly Kolot

ScD in Economics, Professor, Vice rector in Charge of Research and
Academic Affairs

Oksana Herasyumenko

PhD in Economics, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

НОВІТНІ ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ І ДОХОДІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ НЕРІВНІСТЬ

НОВЕЙШИЕ ГЛОБАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СФЕРЕ ЗАНЯТОСТИ И ДОХОДОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО

LATEST GLOBAL TRENDS IN THE AREA OF EMPLOYMENT AND INCOME AND THEIR IMPACT ON SOCIAL INEQUALITY

Досліджено великомасштабні й різновекторні зміни в царині зайнятості і доходів за умов становлення нової економіки, у якій інформаційно-комунікаційні, цифрові технології та мережеві принципи функціонування провідних інститутів набувають першочергового значення. Подано наукове пояснення впливу змін у сфері зайнятості і доходів на соціальну нерівність та окреслено тренди розвитку останньої. Акцентовано увагу як на нових можливостях, що їх відкриває нова економіка, так і на викликах і небезпеках, що стають реальністю у сфері праці та соціально-трудова відносин.

Исследованы крупномасштабные и разновекторные изменения в области занятости и доходов в условиях становления новой экономики, в которой информационно-коммуникационные, цифровые технологии и сетевые принципы функционирования ведущих институтов приобретают первостепенное значение. Представлено научное объяснение влияния изменений в сфере занятости и доходов на социальное неравенство и обозначены тренды развития последнего. Акцентируется внимание как на новых возможностях, которые открывает новая экономика, так и на вызовах и опасностях, становящихся реальностью в сфере труда и социально-трудова отношений.

The aim of the article is to identify current global trends in the areas of employment, income, social inequality that emerged in the beginning of the XXI century under the influence of the processes of globalization, emergence of a new economy and other factors of economic and noneconomic nature. Unlike existing approaches and positions, the authors attempted to

consider employment, income and social inequality not in isolation but in their relationship. The mutual influence of these social and labor phenomena and processes on the complex interweaving of causes and their consequences has been substantiated. Large-scale and multi-vector changes in the area of employment and income in the context of the emergence of a new economy in which informational, communicational, digital technologies and network principles of the functioning of leading institutes become paramount, have been investigated. The scientific explanation of the impact of changes in the area of employment and incomes on social inequality has been presented, and trends of development of the latter have been outlined. Attention is drawn to the new opportunities of the new economy, as well as the challenges and dangers that are becoming a reality in the area of labour and social and labour relations. Theoretical and methodological substantiation and applied conclusions contained in the article should contribute to a new, unconventional perception of the regular transformations of the social and labour area and their implementation in multi-level strategies of balanced development.

Ключові слова. Трансформація зайнятості, тренди у сфері доходів, взаємозв'язок та взаємовплив інститутів соціально-трудової сфери, соціальна нерівність, виклики і загрози нової економіки.

Ключевые слова. Трансформация занятости, тренды в сфере доходов, взаимосвязь и взаимовлияние институтов социально-трудовой сферы, социальное неравенство, вызовы и угрозы новой экономики.

Key words. Transformation of employment, trends in the area of income, interconnection and mutual influence of institutes of social and labour area, social inequality, challenges and threats of the new economy.

Вступ. За останні два десятиліття глобальний соціум загалом і український зокрема пережили великомасштабні, багатовекторні зміни, які трансформували чи не всі складові соціально-економічного буття. Утім ці зміни так і не наблизили сучасні суспільства до стабільності, не додали соціально-економічному розвитку стійкої позитивної динаміки, не усунули асиметрій економічних результатів суб'єктів господарювання, з одного боку, і соціальних здобутків абсолютної більшості населення — з другого. Натомість з'явилися нові та поглибилися дотеперішні ризики, розширилося поле сегментів нестабільності, зросла непередбачуваність наслідків господарської діяльності. Особливо наочно динаміка нестабільності, асиметрії в різноманітних її виявах простежується на прикладі соціально-трудової сфери [6], у центрі якої перебуває економічно активна людина і яка є інституціональним простором формування, функціонування та розвитку соціально-трудових відносин, котрі дедалі більше набувають ознак нездорових.

Справді, під впливом цілої низки чинників як внутрішнього, так і зовнішнього походження чи не найсуттєвіші суспільні перетворення відбулися й відбуваються далі саме в соціально-трудовій сфері. Останні стосуються інтересів мільйонів людей і викликають закономірний інтерес усіх суб'єктів ринкової економіки та громадянського суспільства до успішного розв'язання завдань, що безперервно відтворюються на полі соціально-трудової сфери.

Численні наукові школи економічного й соціального спрямування в тій чи тій інтерпретації визнають залежність усієї соціально-трудової сфери та її окремих складових від рівня й характеру інформаційно-комунікаційного розвитку, форм суспільної організації виробництва, змін у структурі й ієрархії факторів економічного зростання, характерних для нової економіки, яка інтенсивно формується. Утім наукове опрацювання та відображення цих залежностей, їх реальний зміст і наслідки залишаються не роз'ясненими широкому загалу. Інакше

кажучи, дослідження соціально-трудового спрямування за масштабами і характером незіставні з багатоплановістю і глибиною змін у світі економіки.

Наслідки ізольованого, фрагментарного розгляду явищ і процесів та відповідних показників, що віддзеркалюють соціально-трудову динаміку, є вкрай негативним. Звернімо увагу на деякі з них.

По-перше, такий розгляд унеможлиблює цілісне бачення стану соціально-трудової сфери.

По-друге, за фрагментарного, ізольованого розгляду основних показників соціально-трудового розвитку проблематично визначити першопричини нестійкої соціальної динаміки.

По-третє, за обмеженого аналітичного інструментарію цілком імовірним є одержання хибних висновків, помилкових суджень щодо тенденцій розвитку інститутів соціально-трудової сфери.

По-четверте, одержані висновки за використання недосконалого аналітичного інструментарію часто породжують міфи, що зводять нанівець заходи щодо реформування соціально-трудової сфери.

Тож предметом цієї статті є не стільки автономний розгляд найактуальніших явищ (вони ж і проблеми) соціально-трудової сфери, скільки знаходження дотичних аспектів взаємозв'язку та взаємовпливу і розгляд складної мережі та переплетіння проблем зайнятості, доходів і соціальної нерівності.

Постановка завдання. Маємо вагомі підстави для твердження, що наявне наукове забезпечення стійкої позитивної соціальної динаміки не відповідає потребам сьогодення. Не можна не помітити, що в більшості наявних публікацій (і не тільки вітчизняних) означена вище проблематика розглядається фрагментарно, ізольовано, бракує використання міждисциплінарної методології дослідження.

Неоднозначний, нерідко негативний вплив нової економіки на основні параметри ринку праці (попит, пропонування, ціну послуг з праці), на показники, що характеризують рівень, структуру і динаміку доходів, на стан соціальної нерівності та інші індикатори розвитку соціально-трудової сфери важко заперечувати. Тому автори статті не ставлять за мету дослідити зайнятість, доходи, нерівність як такі. Теоретичні і прикладні аспекти цієї проблематики стали предметом низки попередніх публікацій [8; 11; 15; 21]. На передньому плані результатів цього дослідження — глобальні тренди у царині зайнятості, доходів і нерівності, що сформувалися в останній період під впливом нової економіки. Водночас міститься наукове пояснення взаємозв'язку і взаємовпливу ключових індикаторів і показників соціально-трудової сфери. Теоретичною мотивацією підготовки статті є відставання наукових досліджень у цій царині від реальних змін у новій економіці загалом і соціально-трудовій сфері зокрема.

Мета цієї статті — виокремлення сучасних глобальних тенденцій у царині зайнятості, доходів, соціальної нерівності, що сформувалися на початку ХХІ століття під впливом процесів глобалізації, становлення нової економіки та інших чинників економічного і позаекономічного характеру. Автори зробили спробу з позицій системного підходу розглянути взаємозв'язок і взаємовплив соціально-трудових явищ і процесів, що розглядаються крізь призму тріади — зайнятість, доходи, соціальна нерівність.

Результати дослідження. Результати власних досліджень, що корелюють з висновками багатьох авторитетних учених, переконують у тому, що розгортання

сфери дії нової економіки дедалі інтенсивніше супроводжується дією численних суперечливих тенденцій у царині людського розвитку та функціонуванні соціально-трудової сфери. Остання все більше асоціюється з унікальним симбіозом явищ, процесів, досягнень, втрат і тенденцій розвитку, які не мають однозначної оцінки [10].

В економічній системі, що інтенсивно формується, цілі її пласти, сегменти, кластери починають функціонувати за іншими принципами, розвиваються за іншими, аніж дотепер сценаріями, рухаються в іншому ритмі та з іншими швидкостями. Вже сьогодні реальністю є небачені раніше мережеві зв'язки, нові форми власності, нові форми кредитування, паралельні валюти, самоуправлінські структури тощо [27].

Соціально-трудова сфера як симбіоз суперечливих явищ і процесів. На багатьох прикладах розвинених країн та й з вітчизняної практики можемо вже тепер переконатись у складному переплетінні суперечливих тенденцій у царині соціально-трудового, людського розвитку [21], серед яких виокремимо такі:

✓ У багатьох сегментах підвищується попит на висококваліфікований, креативний персонал як носій потужного людського капіталу, що дедалі більше уживається з неоднозначною динамікою попиту на працівників низької кваліфікації, які до того ж недостатньо мобільні й не здатні набути нових компетенцій, що їх вимагають сучасне виробництво та сфера послуг.

✓ Набуває гіпертрофованих розмірів диференціація трудових доходів працівників, яка нерідко перевищує реальні відмінності в рівнях нагромадженого людського капіталу та результатах його використання.

✓ На тлі інтелектуалізації праці та в цілому стабільного підвищення середніх трудових доходів працівників, зайнятих на робочих місцях, що є уособленням четвертої промислової революції, розширюється гетто маргіальної зайнятості у багатьох секторах економіки з неприйнятною винагородою за надані послуги, яка не забезпечує гідних умов життя. Бідність серед економічно активного населення зберігається у значних масштабах і є одним з факторів, що знижує соціальну згуртованість суспільства.

✓ Відбуваються багатовекторні й широкомасштабні зміни на ринку праці, які, однак, далеко не завжди відповідають інтересам найманих працівників. Так, набуває небачених раніше масштабів застосування нестандартних форм зайнятості та режимів робочого часу й атипових трудових договорів. Поширення зазначених форм зайнятості та трудових договорів чимраз частіше стає наслідком як реальних змін у структурі виробництва й організаційно-економічних особливостях його функціонування, так і послаблення співвідношення сил роботодавців і найманих працівників унаслідок слабкості (неадекватності) національного законодавства у сфері праці та зниження ролі соціального діалогу. Трудове законодавство має тенденцію до лібералізації, а колективно-договірне регулювання не охоплює всього різноманіття форм зайнятості, які є реальністю сьогодення.

✓ З'являються ознаки десоціалізації соціально-трудових відносин, виявом яких є: зниження частки заробітної плати у ВВП багатьох країн, у т. ч. розвинених; ускладнення доступу економічно активного населення до наявних дотепер форм і видів соціального захисту; збільшення відрахувань працівників у фонди соціального страхування; намагання владних структур розв'язати проблеми, породжені погіршенням демоекономічних показників, перекладанням на економічно активне населення.

✓ Інтереси підвищення конкурентоспроможності економіки і створення передумов для стійкого соціального розвитку потребують дедалі більшої уваги до проблем соціально відповідальної поведінки бізнесу. Утім частка бізнесових структур, які системно підтримують свій імідж, наполегливо працюючи над поліпшенням ділової репутації та здійснюючи свою діяльність на принципах соціальної відповідальності, залишається низькою.

✓ Основні сегменти соціальної структури суспільства все більше різняться за рівнем добробуту, стилем життя, нормами поведінки. Розкол суспільств, що їх посилює економічна глобалізація в її нинішньому форматі, ускладнює формування і функціонування демократичних інститутів держави та громадянського суспільства, оскільки розхитується основа демократії — соціальна злагода з приводу базових цінностей і принципів життєдіяльності.

✓ За умов лібералізації економічних відносин і глобальних змін у поведінці економічних інститутів відбувається ерозія «культури солідарності». Натомість набирають сили тенденції, в основу яких покладено індивідуалізацію в найширшому її розумінні. Зміни, що відбуваються в культурі соціальної поведінки людей, намагання останніх розв'язувати наявні соціальні проблеми самотужки, масові настрої десолідарності дають підстави стверджувати про формування у світі, що глобалізується, «індивідуалізованих суспільств» або принаймні про зростаючі масштаби індивідуалізації як сучасного феномену, що спричинює зниження соціальної згуртованості.

За умов наростання глобальних проблем економічного, соціального, демографічного, антропотехнологічного характеру набуває неабиякого значення опрацювання середньо- і довгострокових сценаріїв розвитку навколишнього світу, зокрема світу праці та соціально-трудоного розвитку. Передбачаючи майбутнє, автори зі світовими іменами часто посилаються на знамените есе Джона Мейнарда Кейнса «Економічні можливості наших онуків» (1930 р.). Зіставлення прогнозу Кейнса з реаліями сьогодення дає підстави стверджувати, що більшість передбачень справдились, але з деякими застереженнями. Безумовно, досягнення світової економіки у зростанні ВВП, прирощенні середніх доходів мешканців усіх континентів, якщо порівняти із суровими реаліями Великої депресії, вражають. Утім не справдився прогноз, що завдяки цьому багатству економічна проблема, скоріше за все, буде вирішена¹.

Відомий економіст сучасності, професор Гарвардського університету Едвард Глейзер у своєму баченні світу кінця XXI — початку XXII ст. з оптимізмом, як і Кейнс, зазначає, що зростання триватиме і що через 100 років світ стане значно багатшим. Також йому здається ймовірним, що вмілі й удачливі люди, як завжди, будуть попереду, однак і найбідніша частина населення все ж помітно підвищить свій рівень життя. Передбачаючи зміни наступних 100 років у сфері доходів та зайнятості, Е. Глейзер пише, що немає підстав прогнозувати майбутнє зниження рівня дохідності знань або що менш здібні працівники знайдуть фантастично вигідну роботу у світі. Зважаючи на підвищення технологічної складності, значна частка виробництва може розміщуватись у багатих країнах, але таке виробництво, скоріше за все, не потребуватиме великої кількості персона-

¹ Див.: Кейнс Дж. М. Экономические возможности наших внуков / Дж. М. Кейнс // Вопросы экономики. — 2009. — № 6. — С. 60–69.

лу. Трудомістке виробництво товарів широкого вжитку цілком очевидно буде просуватись у напрямку бідних країн [25, с. 119].

Заслужують на безумовну увагу судження прогностичного характеру заслуженого професора економіки Массачусетського технологічного інституту, лауреата Нобелівської премії з економіки 1987 р. Роберта М. Солоу щодо світу праці. Учений, як і чимало його колег — видатних економістів сучасності — досить песимістично оцінює перспективи подолання нерівності, яка нині набула небачених і небажаних масштабів, а розподіл за капіталом зростає випереджальними темпами порівняно з розподілом за працею. Р. М. Солоу висловлює занепокоєння щодо збереження та посилення тренду зниження частки трудових доходів у сукупних доходах і ВВП [25, с. 254–256].

Куди дрейфує інститут зайнятості? Проведений нами аналіз також переконує, що динамізм, масштабність, багатовекторність змін у всіх сферах життєдіяльності людини будуть визначальним трендом найближчих десятиліть. Триватиме зміна всіх світів, що оточують людину, — природи, техніки, інститутів, праці, як і світу самих людей. І ці зміни не можна буде оцінювати однозначно позитивно чи однозначно негативно.

У новій економіці для людини з'являтимуться одночасно і нові можливості, і нові виклики та випробування. Серед останніх чи не основне — загострення проблем зайнятості [21]. Уже не як футурологічне передбачення, а як можливий реальний сценарій теоретики і практики обговорюють відоме співвідношення 20 : 80, згідно з яким нова економіка потребуватиме використання не більше від 20 % економічно активного населення. Скоріше, така оцінка є не виправдано песимістичною. Однак результати практично всіх досліджень і теоретичного, і прикладного, емпіричного характеру свідчать, що становлення нової економіки, у якій інформаційно-комунікаційні, цифрові технології та мережеві принципи функціонування провідних інститутів набувають домінуючого значення, обумовлює суттєві зміни у масштабах, структурі зайнятості населення, трансформуючи всі складники ринку праці та його інститути.

Радикальні зміни в інституті зайнятості — це об'єктивна відповідь економічної системи та її соціально-трудового складника на виклики динамічних змін — технологічних, організаційних, мотиваційних, демоекономічних, споживчих тощо. Водночас це є свідченням розвитку відносин постіндустріальної економіки (економіки знань) у функціонуванні сучасного ринку праці. Нова ієрархія факторів економічного розвитку [7], інтенсивне впровадження нових прогресивних технологій, передусім інформаційно-комунікаційних, дедалі більше зумовлюють як трансформацію форм зайнятості, так і зростання вимог до суб'єктів трудової діяльності. Посилення ролі творчої людини у виробництві сприяє нарощенню попиту на інтелектуальну, креативну працю, на висококваліфікованих працівників зі схильністю до постійного навчання, засвоєння та інтерпретації нового. Людський капітал стає провідним фактором економічного розвитку, найефективнішим економічним ресурсом. Разом із тим, слід пам'ятати, що постійне зростання вимог до кваліфікації й мобільності працівників дедалі більше поєднуюватиметься з проблемою зайнятості низькокваліфікованих і недостатньо мобільних громадян.

В Україні, як і у більшості країн світу, також відбувається глибинна трансформація зайнятості. Йдеться про зміну її основних форм, видів та змісту. Вітчизняний ринок праці поступово запозичує загальносвітові тенденції. Вже

сьогодні принциповими інноваціями у сфері зайнятості можна вважати лізинг персоналу, дистанційну зайнятість, нестандартні графіки робочого часу тощо. Нової якості набуває гнучкість ринку праці у різноманітних її формах та виявах. Зазначені процеси у сфері зайнятості справляють значний вплив на соціально-трудова сферу, адже вони спричинюють зміну як структури, так і змісту соціально-трудова відносин.

Статистичні дані, матеріали спеціальних досліджень свідчать, що поширення нестандартної зайнятості характерно для більшості країн світу. Як відзначають російські дослідники цієї проблематики В. Гімпельсон і Р. Капелюшников, розширення масштабів нестандартної зайнятості — це не короткочасова аномалія і не політичний прорахунок, які можна легко усунути за допомогою відповідних «правильних» законів чи інших важелів державної економічної політики. Тут проявляється глобальна тенденція, яка має глибоке соціальне, економічне, політичне та технічне коріння [17, с. 386].

Як узгоджується поширення феномену нестандартної зайнятості з інтересами найманих працівників? Яким є співвідношення зисків і збитків суб'єктів соціально-трудова відносин від застосування нетипової зайнятості? Чи стають за таких умов більш здоровими відносини у сфері безпосереднього докладання праці? Відповіді на ці питання є ключем до отримання об'єктивної оцінки наслідків застосування нестандартної зайнятості.

Намагаючись відповісти на поставлені запитання, будемо враховувати, що застосування тих чи інших форм нестандартної зайнятості в багатьох випадках має добровільний, умотивований характер. Це — бажання поєднувати навчання і роботу за атиповим трудовим договором, робота неповну зміну з можливістю догляду за дітьми; тимчасова або інша нестандартна зайнятість з можливістю мати більше вільного часу для самореалізації людини в інших сферах життєдіяльності.

Однак є й інший, складніший і небажаний для економічно активної людини, бік цієї проблеми. Результати спеціальних досліджень, численні публікації з питань ринку праці та зайнятості переконують у тому, що застосування нестандартних форм зайнятості все більше і більше має не добровільний, а вимушений характер. Останнє пов'язано з дефіцитом гідних робочих місць і відсутністю можливості працювати на умовах стандартного трудового договору (не обмеженого певним періодом і повну норму робочого часу) [1].

До першопричин трансформації інституту зайнятості. Пояснюючи першопричини цих змін і їх наслідки, засновник і президент Світового економічного форуму Клаус Шваб закликає, щоб уявити, що відбувається, порівняти Детройт 1990 р. (на той момент основний центр традиційної промисловості) з Кремнієвою долиною 2014 р. У 1990 р. сукупна ринкова капіталізація трьох найбільших компаній Детройта становила 36 млрд дол. США з чисельністю працюючих до 1,2 млн осіб. У 2014 р. сукупна ринкова капіталізація трьох найбільших компаній Кремнієвої долини була значно вищою (1,09 трлн дол. США) з приблизно такою самою сумою прибутку (247 млрд дол. США) і майже в 10 разів меншою чисельністю співробітників (137 тис. осіб) [26, с. 19–20].

Конкретизуючи вплив інформаційно-комунікаційних та інших сучасних технологій на масштаби і структуру зайнятості, К. Шваб наголошує, що створення одиниці цінності із залученням значно меншої робочої сили, аніж 10 або 15 років тому, стало можливим завдяки мінімальній вартості цифрового бізнесу, яка на-

ближується до нуля. Крім того, реальність цифрової сфери полягає в тому, що багато нових компаній надають «інформаційні товари» з практично нульовими витратами на зберігання, транспортування і тиражування. Деяким компаніям, заснованим на дизруптивних технологіях, для процвітання майже не потрібний капітал. Наприклад, таким компаніям, як Instagram або WhatsApp, для старту фактично не знадобилося фінансування, що змінило роль капіталу і масштабування бізнесу в контексті четвертої промислової революції. Загалом це демонструє, як ефект масштабу стимулює зростання і впливає на зміну цих галузей [26, с. 20].

Розвиваючи свою думку, К. Шваб зауважує, що четверта промислова революція створює проблеми в основному на боці пропонування, у світі праці та виробництва. За останні кілька років переважна більшість розвинених країн, а також швидко зростаючих світових економік, таких як Китай, відчули суттєве відсоткове зниження частки праці у ВВП. Таке зниження значною мірою сталося в результаті спаду відносної ціни засобів виробництва, що, у свою чергу, було викликано розвитком інновацій (що спонукає компанії замінювати працю капіталом) [26, с. 23].

Економічну систему, що формується, можна визначити і як інформаційний капіталізм, який завдяючи комп'ютеризації набуває нових, мережевих, небачених раніше джерел доступу до всього, що накопичило суспільство знань. Це відкриває нові можливості, але, як завжди, є й інший «бік медалі».

За результатами дослідження, проведеного школою Оксфорд-Мартін² [26, с. 175-177], через один-два десятиліття близько 47 % робочих місць у США, скоріше всього, стануть комп'ютеризованими. Розподіл професійної зайнятості за вірогідністю комп'ютеризації наведено на рис. 1.

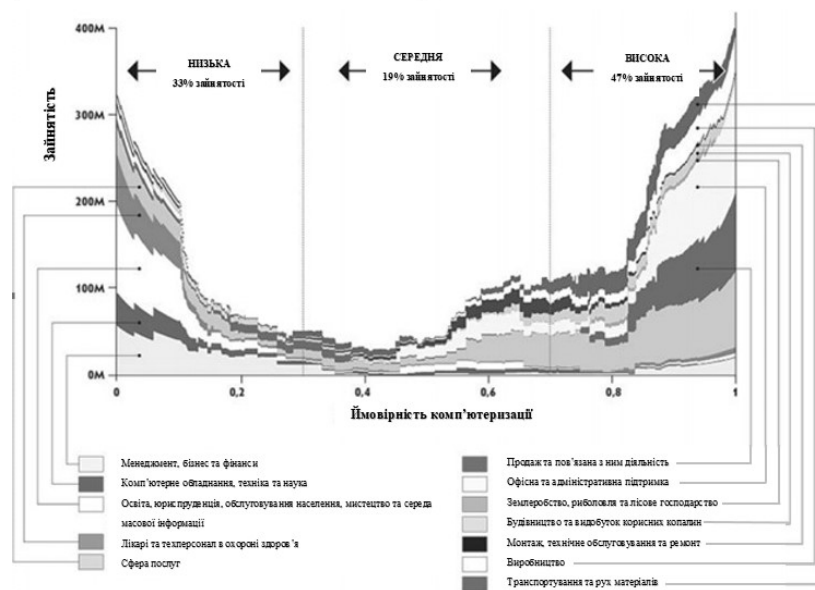

Рис. 1. Розподіл професійної зайнятості за вірогідністю комп'ютеризації [26, с. 176].

² Карл Бенедикт Фрей і Майкл Осборн, «Будущее трудоустройства: насколько рабочие места поддаются компьютеризации?», 17 сентября 2013 г. — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf

Зазначене вище призведе не лише до позитивних ефектів. Одним з найвагоміших негативних наслідків стане суттєва втрата робочих місць в окремих сферах професійної зайнятості.

У табл. 1 наведено перелік професій, які мають максимальну та мінімальну вірогідність автоматизації.

Таблиця 1

ПЕРЕЛІК ПРОФЕСІЙ, ЯКІ НАЙБІЛЬШ ТА НАЙМЕНШ СХИЛЬНІ ДО АВТОМАТИЗАЦІЇ [26]

Вірогідність	Професії
<i>Найбільш схильні до автоматизації</i>	
0,99	Фахівці з телефонних продажів
0,99	Фахівці з оформлення податкової документації
0,98	Фахівці страхових компаній з оцінювання автомобільних збитків
0,98	Судді, арбітри та інші посадові особи у сфері спорту
0,98	Секретарі з правових питань
0,97	Офіціанти та хостеси
0,97	Агенти з продажу нерухомості
0,97	Підрядники у сфері сільського господарства
0,96	Секретарі, помічники з адміністративної роботи, за винятком юридичної та медичної сфер, а також помічників для вищого керівництва
0,94	Кур'єри та працівники з доставки
<i>Найменш схильні до автоматизації</i>	
0,0031	Соціальні працівники, що надають допомогу людям, які страждають психічними розладами та наркотичною залежністю
0,0040	Хореографи
0,0042	Терапевти та хірурги
0,0043	Психологи
0,0055	Менеджери з персоналу
0,0065	Аналітики комп'ютерних систем
0,0077	Антропологи й археологи
0,0100	Морські інженери та фахівці у сфері суднобудування
0,0130	Менеджери з продажів
0,0150	Генеральні директори

Президент Американської соціологічної асоціації Р. Коллінз у статті «Середній клас без роботи: виходи зачинаються», яка увійшла до колективної монографії, підготовленої п'ятьма відомими соціологами США, зазначає, що довгострокова структурна слабкість капіталізму сьогодні виходить на передній план. Це технічне заміщення людської праці машинами, до чого призводить комп'ютеризація і поширення інформаційних технологій в останні двадцять ро-

ків. Нині цей процес прискорюється й уже загрожує існуванню середнього класу [3, с. 61]. І далі відомий соціолог сучасності наголошує, що краху капіталізму через технологічне заміщення досі не траплялося. Аж до 1980–1990-х років механізація в першу чергу заміщувала ручну працю. Але остання технологічна хвиля принесла із собою заміщення управлінської праці і перше скорочення середнього класу. Інформаційні технології — це технології комунікації, і вони відкривають другу велику епоху скорочення робочих місць, заміщення комунікативної діяльності, яку, власне, і здійснює середній клас. До механізації нині додалися роботизація й електронізація, які визначатимуть наше довгострокове майбутнє [3, с. 63–64]. І далі Р. Коллінз пише, що коли через автоматизацію скоротився робітничий клас, капіталізм врятувався, пересунувши вивільнені маси у зростаючі ряди середнього класу. Нині комп'ютеризація, Інтернет і вплив нових мікроелектронних пристроїв починає скорочувати середній клас. Чи може капіталізм пережити цю другу хвилю технологічного заміщення? — запитує він. У минулому капіталізм обминав кризу технологічного заміщення п'ятьма основними шляхами. Я берусь показати, — запевняє він, — що нині всі п'ять шляхів виявляються заблокованими. Усі шляхи заводять у глухий кут [3, с. 64].

Р. Коллінз критично сприймає оптимізм представників наукових шкіл, які, взявши на озброєння концепцію «створюваного зруйнування» Шумпетера, намагаються довести, що кількість робочих місць, які створюються завдяки новим товарам і послугам, неодмінно компенсує втрату робочих місць у старих галузях, що руйнуються. Р. Коллінз небезпідставно вважає, що такий оптимізм — не більше ніж екстраполяція минулих тенденцій, та наголошує, що жодна з цих теорій не бере до уваги технологічного заміщення комунікативної діяльності — того рятувального клапана, який раніше компенсував створення нових робочих місць замість утрачених. Стверджується, що в міру того, як телефонні оператори і канцелярські службовці втрачатимуть роботу через впровадження автоматизованих і комп'ютерних систем, рівно така сама кількість робочих місць створюватиметься для розробників програм, комп'ютерних техніків і продавців мобільних телефонів. Але ще ніхто не навів переконливих пояснень, чому ця кількість має бути рівною, не кажучи вже про те, чому автоматизація технічних і комунікативних завдань (наприклад, поява онлайн-магазинів) не може абсолютно зменшувати кількість робочих місць для офісних працівників [3, с. 66].

Заслуговують на увагу й не можуть не спонукати до роздумів такі твердження Р. Коллінза: комп'ютеризація середнього класу не заміщується створенням нових робочих місць. Нові робочі місця створюються, але їх кількість менша порівняно з тією, що була раніше, рівно як менші й доходи. Тому всі програми перекваліфікації для скорочених працівників не особливо впливають на показники структурного безробіття. Комп'ютеризація й Інтернет створили нові сфери праці: розроблення програмного забезпечення, створення веб-сайтів, різноманітні надомні он-лайніві інформаційні та консультаційні послуги (останні зазвичай погано оплачуються). Навіть якщо ІТ створюють нові види діяльності, вони не гарантують оплачуваних вакансій у кількості, рівній тій, яка була ними знищена [3, с. 66].

Ще один дослідник — американський соціолог Рональд Інглхарт — у своїй останній монографії дає містке найменування сучасним модернізаційним процесам у розвинених країнах — наступ суспільства штучного інтелекту. За результатами його дослідження, що спирається на унікальну базу (створення якої започатковане у 1981 р. у рамках проектів Всесвітнього дослідження цінностей і Європейського дослідження цінностей, якими охоплені більш як 100 країн і 90 % населення планети), наступ суспільства штучного інтелекту має вкрай суперечливі, різновекторні наслідки для суспільного розвитку. Штучний інтелект, як зазначає Р. Інглхарт, вихолощує економіку, витісняючи гарантовані й добре оплачувані роботи негарантованими і погано оплачуваними. Спочатку промислові робітники із сильними профспілками були заміщені необ'єднаними у профспілки робітниками з слабкішими можливостями обстоювати свої інтереси і низькими гарантіями працевлаштування; нині юристи замінюються комп'ютерами, а професори з постійними контрактами замінюються погано оплачуваними лекторами, які зайняті неповний робочий день [4, с. 282–283].

Загальні тенденції у цій царині графічно зображено на рис. 2 і 3, а саме показано зміну чисельності зайнятих у США (у розрізі — низькооплачувані, середній клас, високооплачувані) за періоди 1979–1999 рр. і 1999–2012 рр.

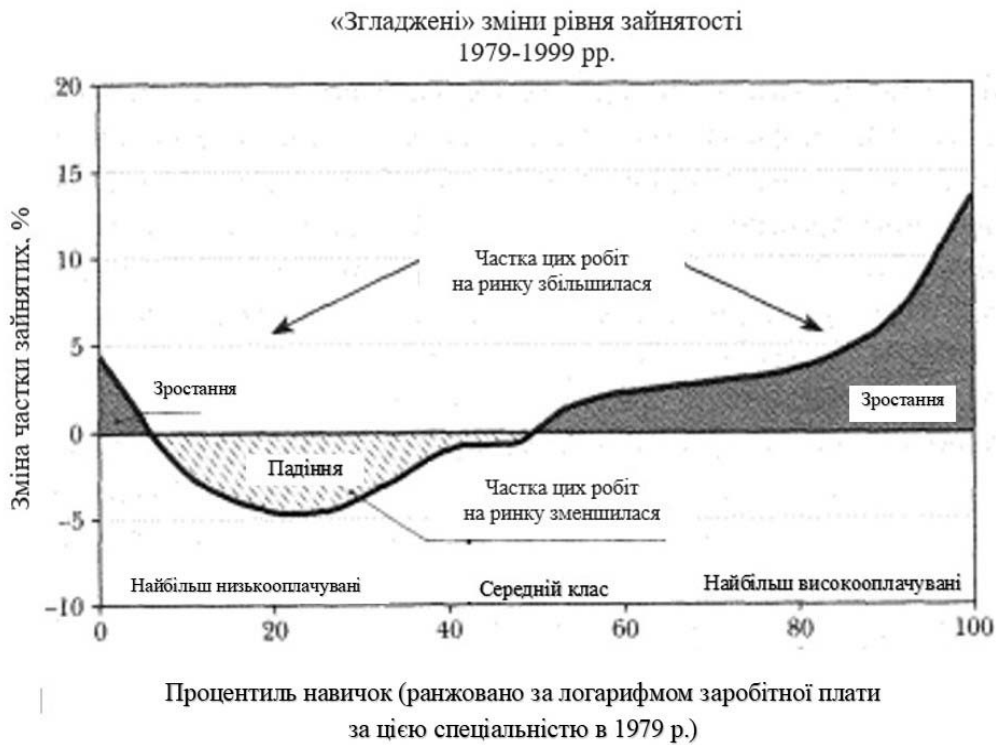

Рис. 2. Зміни у структурі робочої сили США у 1979–1999 рр. [4, с. 285].

За даними рис. 2 чисельність зайнятих протягом 1979–1999 рр. зростала, при цьому низькооплачувані види робіт заміщувалися більш високооплачуваними,

що вимагало кваліфікованішої робочої сили. У суспільстві домінувало переконання, що цей тренд збережеться, і кожне наступне покоління матиме безпечніші і якісніші умови життя. Однак після 1999 р. сталося, за образним висловлюванням Р. Інглхарда, вихолощення економіки.

У період з 1999 до 2012 рр. (рис. 3) частка робочих місць для середнього класу скоротилася. Водночас сталося інтенсивне зростання низькооплачуваних, нестандартних робочих місць. Незначно, але зростали кількість і частка високооплачуваних робочих місць, які потребують високої кваліфікації. Однак ці показники були значно меншими, аніж у попередній період (1979–1999 рр.).

Тож ще раз наголошуємо, що *інформаційно-комунікаційні технології і нова економіка загалом обумовлюють заміщення праці, тимчасом як інвестування стає дедалі менш капіталомістким*. Разом з тим на ринках праці перевага віддається найбільш креативним працівникам, які є носіями унікальних компетенцій, а тому цифрові платформи і ринки, що побудовані на основі глобальних сполучень, готові виплачувати високу винагороду лише невеликій кількості «зірок». На думку К. Шваба, у ситуації, коли будуть реалізовані всі описані тенденції, переможцями стануть ті, хто зможе повною мірою брати участь в інноваційно орієнтованих екосистемах через надання нових ідей, бізнес-моделей, продукції та послуг, а не ті, хто буде здатний запропонувати лише низькокваліфіковану робочу силу або звичний капітал [26, с. 112].

Рис. 3. Зміни у структурі робочої сили США у 1999–2012 рр. [4, с. 285].

За умов наростання нових викликів і випробувань, що чекають на економічно активну людину в найближчій перспективі, складніші вимоги постають перед економічною наукою, основним завданням якої було і залишається дослідження об'єктивних закономірностей еволюції суспільства загалом і його економічної системи зокрема, а також з'ясування тенденцій і домінант соціально-економічного розвитку. Треба бути готовими до відповіді на безліч нових запитань, які виникають перед соціумом за умов глобальних трансформацій усього, що оточує людину. Нагальне завдання, що вже постало перед кожною свідомою людиною, а особливо перед науковцем, — оцінивши свої потенціал і можливості, розпізнати й усвідомити глибину викликів сучасності, дати відповідь на них, з тим щоб навколишній світ був безпечнішим, сприятливішим для стійкого розвитку.

Отже, вважаємо, що до основних наукових завдань на сучасному етапі слід віднести зміщення акценту з констатації «кінця знайомого світу» на окреслення контурів і опрацювання механізмів функціонування «незнайомого світу», яким він стає для більшості економічно активного населення. Також висловимо сподівання, що викладені концепти і судження стануть, так би мовити, цеглинками в підвалинах оновленої моделі зайнятості економічно активної людини в новій інформаційно-мережевій економіці та в постіндустріальному суспільстві.

Галопуюча нерівність як визначальний тренд нової економіки. Серед основних характеристик розвитку соціально-трудової сфери і з-поміж складових асиметрій розвитку цієї сфери слід виокремити зростаючу нерівність (економічну, соціальну), що існує як у розрізі країн, регіонів світу, так і всередині країн, галузей, регіонів, організацій. Увесь світ, у тому числі й світ праці, стає все більш полярним, розшарованим, диференційованим і водночас усе нестійкішим, несправедливішим [6]. На підтвердження нерівності, що безперервно поглиблюється, між країнами й регіонами світу наведемо такі дані: співвідношення в доходах між 20 % народонаселення з найвищими доходами в найрозвиненіших країнах і 20 % народонаселення з найнижчими доходами в найбідніших країнах у 1997 р. було 74 : 1, тоді як у 1870 р. — 7 : 1, у 1820 р. — 3 : 1. За сучасними даними нині це співвідношення вже перевищило рівень 100 : 1 та збільшується далі [13, с. 57].

Наголошуємо на тому, що нерівність, диференціація людей за різними ознаками (статками, доступом до різних благ, споживанням) — це атрибут ринкової економіки. Власне, рушійні сили ринкової економіки: конкуренція, монополізація, ринкові стимули і мотиви тощо — зумовлюють, передбачають, продукують нерівність. Інша річ, якими мають бути межі цієї нерівності. Допустимий, оптимальний, суспільно прийнятний рівень нерівності стимулює економічне зростання. Проте надмірна, аномальна, суспільно неприйнятна нерівність створює загрози, антагонізує, дезорганізовує суспільство. Недарма світова спільнота, прогресивні й відповідальні вчені, політики б'ють на сполох з приводу галопуючої нерівності [2; 8; 15; 16; 20; 22; 23].

Передусім підкреслимо: нерівність у доходах формується під впливом двох чинників — нерівності в доходах від праці (трудових доходах) та нерівності в доходах від власності (табл. 2 і 3).

Таблиця 2

НЕРІВНІСТЬ У ДОХОДАХ ВІД ОПЛАТИ ПРАЦІ В ЧАСІ ТА ПРОСТОРІ [19, С. 258]

Частка різних груп у сукупному доході від оплати праці	Низька нерівність (≈ Скандинавія, 1970–1980-ті рр.)	Середня нерівність (≈ Європа, 2010 р.)	Висока нерівність (≈ США, 2010 р.)	Дуже висока нерівність (≈ США, 2030 р. ?)
Багаті 10 % (вищий клас)	20 %	25 %	35 %	45 %
Включно з 1 % найбагатших (панівний клас)	5 %	7 %	12 %	17 %
Включно з наступними 9 % (заможний клас)	15 %	18 %	23 %	28 %
Середні 40 % (середній клас)	45 %	45 %	40 %	35 %
Найбідніші 50 % (найбідні- ший клас)	35 %	30 %	25 %	20 %
Відповідний коефіцієнт Джині (синтетичний індекс нерівності)	0,19	0,26	0,36	0,46

Примітка. У суспільствах, де нерівність у доходах від оплати праці відносно низька (як у скандинавських країнах у 1970–1980-х рр.), найбагатші 10 % найбільш високооплачуваних осіб отримують близько 20 % від сукупного доходу від неї; нижні 50 % найнижче оплачуваних осіб — близько 35 %; 40 % середньооплачуваних працівників — близько 45 %. Відповідний коефіцієнт Джині (синтетичний індекс нерівності, величина якого становить від 0 до 1) дорівнює 0,19.

Таблиця 3

НЕРІВНІСТЬ У ВЛАСНОСТІ НА КАПІТАЛ У ЧАСІ ТА ПРОСТОРІ [19, С. 259]

Частка різних груп у сукупному капіталі	Низька нерівність (ніколи не спостерігалася; ідеальне суспільство?)	Низька нерівність (≈ Скандинавія, 1970–1980-ті рр.)	Середня нерівність (≈ Європа, 2010 р.)	Висока нерівність (≈ США, 2010 р.)	Дуже висока нерівність (≈ Європа, 1910 р.)
Багаті 10 % (вищий клас)	30 %	50 %	60 %	70 %	90 %
Включно з 1 % найба- гатших (панівний клас)	10 %	20 %	25 %	35 %	50 %
Включно з наступними 9 % (заможний клас)	20 %	30 %	35 %	35 %	40 %
Середні 40 % (середній клас)	45 %	40 %	35 %	25 %	5 %
Найбідніші 50 % (найбідніший клас)	25 %	10 %	5 %	5 %	5 %
Відповідний коефіцієнт Джині (синтетичний індекс нерівності)	0,33	0,58	0,67	0,73	0,85

Примітка. У суспільствах із «середньою» нерівністю у власності на капітал (як у скандинавських країнах 1970–1980-х рр.) найбагатші 10 % володіють близько 50 % сукупного багатства; 50 % найбідніших — близько 10 %; а середні 40 % — приблизно 40 %. Відповідний коефіцієнт Джині дорівнює 0,58.

Звертаємо увагу на те, що нерівність у власності на капітал, а отже і нерівність у доходах від власності значно вища, ніж нерівність у розподілі за працею. За нашою оцінкою, що збігається з висновками багатьох учених, передусім іноземних, ключова суперечність капіталізму нинішньої доби — стійке й надто тривале в часі перевищення темпів зростання дохідності капіталу над темпами доходів від трудової діяльності і виробництва. Так, один з найавторитетніших економістів сучасності Тома Пікетті подібну нерівність пояснює тим, що рекапіталізація майна, нагромадженого у минулому, відбувається швидше, аніж зростають виробництво і заробітна плата. Ця нерівність відображає фундаментальну логічну суперечність: підприємець неминуче схильний перетворюватись на рантьє і посилювати своє панування над тими, хто володіє лише власною працею. Нагромаджений капітал відтворює сам себе швидше, ніж збільшується виробництво [19, с. 32–33].

У сучасній історії докорінні, принаймні суттєві, зміни в розподільних відносинах розпочались у середині 1970-х років: доходи від фізичного і фінансового капіталу вийшли на траєкторію зростання, а трудові доходи (доходи від людського капіталу) — на траєкторію до зниження. Чи не виникає тут парадокс? Людський капітал набирає значних обертів, а дохід від цього капіталу зменшується.

Варто наголосити, що на сучасному етапі на рівень і динаміку доходів зайнятих в економіці значний вплив справляють зміни, пов'язані зі зростаючими масштабами та зміною структури світових ринків, мобільністю виробництва у світовому вимірі. Наведемо деякі дані, що дають уявлення щодо трансформації складного світу ринку праці під впливом процесів глобалізації та щодо його неоднозначного, суперечливого впливу на політику оплати праці. Так, у 2001–2011 рр. зростання експорту зі США в Китай забезпечило створення 538 тис. робочих місць у США. Заробітна плата у секторах, пов'язаних з експортом товарів і послуг у Китай, становила у 2009–2011 рр. у середньому 872,89 дол. на тиждень. Зростання імпорту в США з Китаю в 2001–2011 рр. витіснило до 3,3 млн робочих місць у США, а заробітна плата на них дорівнювала у 2009–2011 рр. у середньому 1021,6 дол. на тиждень. За наявними даними загальні втрати з заробітної плати від торгівлі з Китаєм досягли 37 млрд дол. у 2011 р. [18, с. 142].

Змушують замислитись і такі дані. З 3,3 млн працівників, які втратили роботу у США у зв'язку зі зростанням імпорту, 538 тис. знайшли роботу в нових секторах, пов'язаних з експортом, і їхня заробітна плата була на 148 дол. на тиждень, або на 7 736 дол. на рік, менша. Інші 2,7 млн працівників, які були витіснені збільшенням імпорту в США з Китаю, знайшли роботу в інших секторах економіки, де їхня плата за роботу за найманням була на 230 дол. на тиждень, або на 11 987 дол. на рік, менша, ніж раніше [18, с. 145]. Про втрати американської робочої сили через зростання торговельного дефіциту США з Китаєм і вимивання робочих місць свідчать і такі дані. Лише в промисловості США внаслідок вимивання робочих місць останніми роками втратили роботу 958 800 працівників, а їхні грошові втрати в заробітній платі лише у 2011 р. досягли 10 485 дол. на одну особу, або 10,1 млрд дол. [18, с. 146].

Вельми красномовними є і такі цифри. У 2001–2011 рр. з американського ринку праці через зростання експорту з Китаю було витіснено до 1,1 млн робочих місць у сфері виробництва комп'ютерів та інших електронних продук-

тів. Зауважимо також, що 74,3 % працівників у цій галузі економіки традиційно мали заробітки значно вищі, ніж інші зайняті на американському ринку праці [18, с. 144].

Концентрація доходів на верхніх щаблях у системі чинників нерівності. Зростаюча нерівність, як підтверджують проведені дослідження, усе більше зумовлена концентрацією доходів і статків на верхніх щаблях суспільства, а саме в населення, яке належить до багатих і надбагатих. Це потребує усвідомлення природи, причин такої концентрації, пояснення того, що лежить в основі означеного феномену. Відповіді на запитання: чому багаті багатіють, а очікуваного «просочування» багатства, більш рівномірного розподілу не спостерігається? — не можна мовою сухої статистики або мовою усталених штампів, класичних формулювань, однозначних безапеляційних суджень.

Тренд у розподільних відносинах на користь обмеженої кількості «зірок», зниження попиту на робочу силу, яка в останні десятиліття становила основу середнього класу, призвели до суттєвих змін у політиці і практиці формування доходів. Як наслідок, доходи населення, яке ще донедавна було фундаментом середнього класу й далі асоціює себе з ним, не мають позитивної динаміки або навіть знизилися.

За даними, що містяться у звіті «Добробут у світі у 2015 році», половину всіх активів у світі контролює один відсоток світових багатіїв, і водночас нижня за рівнем доходів половина населення світу в сукупності володіє менш як одним відсотком світового багатства [28]. За наявними даними середній дохід найбагатших 10 % населення в країнах ОЕСР приблизно в 10 разів більший, ніж у такого самого відсотка найбідніших. Треба також зазначити, що нерівність має тенденцію до збільшення й у країнах, де останніми роками відбувалось інтенсивне прирощення доходів у всіх сегментах населення та знижувалася частка бідних. Зокрема, у Китаї індекс Джині підвищився з 30 одиниць у 1980-х рр. до більш як 45 одиниць у 2010 р. [24].

За даними, що наводить Дж. Сакс, активи 1 % найзаможніших американських родин перевищують чисті активи 90 % решти родин, а доходи 1 % осіб з максимальними доходами перевищують доходи 40 % людей з мінімальними доходами [20, с. 36]. За розрахунками Бранко Мілановича співвідношення між 10 % найбагатших домогосподарств і 10 % найбідніших у глобальному масштабі дорівнює 98 : 1 [16].

«Вимивання середнього класу» і його вплив на трудові доходи та їх нерівність.

У попередніх публікаціях автори статті намагалися представити у систематизованому вигляді основні наслідки зростаючої нерівності [8; 15]. У розвиток оприлюдненого наведемо лише окремі доповнення, а саме акцентуємо увагу на «провалах» нерівності через «стиснення» середнього класу та засвідчимо його наслідки.

По-перше, нерівність, яка вже давно перейшла «червону лінію», звужує платоспроможний попит та пригнічує розвиток виробництва. Дійсно, прошарок середнього класу має тенденцію до звуження, що унеможливує відчутний його внесок у споживчі витрати. Зазначимо, що історично останні (споживчі витрати середнього класу) були передумовою та рушійною силою економічного зростання. Втім за наявними даними у США, наприклад, 93 % всього приросту до-

ходів за 2010 рік дісталось верхньому 1 % населення. Водночас доходи домогосподарств, які знаходяться у середині соціальної стратифікації, з урахуванням інфляції знизилися нижче рівня 1996 року.

По-друге, «стиснення» середнього класу означає, що його представники вже не мають колишніх можливостей щодо інвестування економіки, свого майбутнього, як і майбутнього своїх дітей.

По-третє, за скорочення середнього класу звужується база оподаткування та зменшуються обсяги надходжень до бюджетів різних рівнів. Що стосується надходжень від оподаткування наддоходів, то у багатьох випадках вони не демонструють стійкої динаміки через «турботливе» ставлення до великого капіталу з боку урядів і органів законодавчої влади, а саме перманентне зниження ставок податків, надання преференцій тощо. До того ж представники верхнього 1 % населення демонструють часто-густо унікальну здатність до пошуку нових і нових схем ухилення від сплати податків.

По-четверте, зростаюча нерівність була і залишається передвісником економічних негараздів, вона небезпідставно асоціюється зі зміною економічних циклів, прискоренням настання кризових явищ [22] та породжує відчуття невпевненості, непередбачуваності, що не надає суспільному поступу динаміки розвитку.

Зазначеним вище далеко не обмежується негативний вплив зростаючої нерівності на суспільне буття. Однією з найпотерпілиших страт суспільства від зростаючої нерівності є молоде покоління. На це звертає увагу лауреат Нобелівської премії Джозеф Стігліц, який зазначає: «Наше суспільство бездарно розтринькує найбільш цінний свій ресурс — молодих громадян. Мрії про краще життя, які притягували імігрантів у нашу країну, розбиваються через постійно зростаючу прірву у розподілі доходів і добробуту. Токвіль, який у 1830-х роках писав про те, що ідея про егалітарне суспільство є самою сутністю і відмінною рисою Америки, не виключено, перевертається у труні [22, с. 421]. Тенденції на молодіжному ринку праці та їх негативні наслідки детально розглянуто у попередніх публікаціях авторів [1; 21].

Не можна не звернути увагу на те, що пояснення причин нерівності у різних економічних теоріях має свої особливості і нерідко є заполітизованим. «Нерівності, зазначає Джозеф Стігліц, знаходиться маса самих різних виправдань. Хтось стверджує, що вона нам непідвладна і є результатом дії ринкових сил, наприклад, процесу глобалізації, лібералізації торгівлі, технологічної революції, «укріплення позицій інших». Інші запевняють, що будь-які дії з нашого боку лише ускладнюють проблему і остаточно добивають двигун економіки, який і без того працює з перебоями. Усе це нахабна неправда, яка слугує інтересам тих, хто її промовляє» [22, с. 423].

Якщо проводити паралелі між Великою депресією і подіями сьогодення, то можна побачити немало спільного у походженні і наслідках Великої депресії і кризи 2008 року та подальшої рецесії. Втім, є і суттєва відмінність, яка не усвідомлена політиками, науковцями, не кажучи про пересічних громадян, або ж свідомо замовчувана. У часи найбільшої кризи XX ст. та Великої депресії спостерігався перехід від зайнятості у сільському господарстві до промислової діяльності. Нині спостерігається інтенсивне скорочення відносних і абсолютних показників зайнятості у промисловості.

На перших етапах вивільнення, про яке йдеться, перекочувало у сферу послуг. Ця сфера у другій половині ХХ ст. інтенсивно розвивалася і змогла поглинути більшість тих, хто вивільнився із сектору промисловості і мав бажання та здатність змінити сферу діяльності.

В останнє десятиліття ХХ ст. і особливо на початку ХХІ ст. сфера послуг уже не потребувала додаткової чисельності зайнятих. Більше того, за впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інших науково-технічних інновацій продуктивність праці у сфері послуг почала різко зростати, що призвело до масового вивільнення працюючих у сфері послуг. «Двері» для вивільнення відчинилися, образно кажучи, майже в усіх сферах економічної діяльності.

В останні два десятиліття процеси вивільнення без подальшого поглинання іншими сферами економічної діяльності набули значних масштабів. Окрім зростання продуктивності праці усе більший вплив на масштаби вивільнення справляє глобалізація, у процесі якої мільйони робочих місць були перенесені за кордон, а саме, в країни з нижчою вартістю робочої сили.

Великомасштабні, різновекторні зміни, що відбуваються у царині зайнятості, як безпосередньо, так і побічно впливають на рівень, структуру та диференціацію доходів економічно активного населення. Не буде перебільшенням твердження, що трудові доходи є дзеркальним відображенням по-перше, змін, що відбуваються на ринку праці [4; 26], а по-друге, спрямованості політики розподільних відносин, рівня їх соціалізації [12].

Неупереджений аналіз свідчить, що за нових технологій та структури, устрою нової економіки немало представників колишнього середнього класу інтенсивно перекочовують до сегменту низькооплачуваних працівників. В узагальненому, дещо спрощеному вигляді можна пояснювати цей тренд двома причинами. Перша пов'язана зі скороченням сфери докладання праці, скороченням трудомісткості суспільного виробництва за впровадження інформаційно-комунікаційних та інших сучасних технологій. Друга причина пов'язана зі спрощенням трудових процесів, переведенням багатьох робіт із розряду складних до простіших і відповідно менш оплачуваних, оскільки виконання складних операцій усе більше перебирають на себе мережеві, інформаційні системи.

Один із сьогоденних парадоксів: ті, хто працює за найманням, чимраз більше часу перебувають на роботі (з урахуванням позаурочного часу), і вони більш освічені, проте їхня погодинна заробітна плата зростає значно нижчими темпами за темпи підвищення продуктивності праці. У перші десятиліття після Другої світової війни економічне зростання асоціювалося зі значним стійким скороченням бідності. Але реалії останніх десятиліть є такими, що отримані суспільствами блага дедалі менше і менше сприяють подоланню бідності. Нагадаємо, що цей негативний тренд утворився із 1970-х років.

На рис. 4 на прикладі США відображено фактичний і гіпотетичний рівні бідності, одержані за моделлю статистичної взаємодії зростання подушового ВВП і рівня бідності, що домінував у 1959–1973 рр. Дана модель бідності доволі точно віддзеркалювала взаємодію двох зазначених показників у середині 1970-х рр.

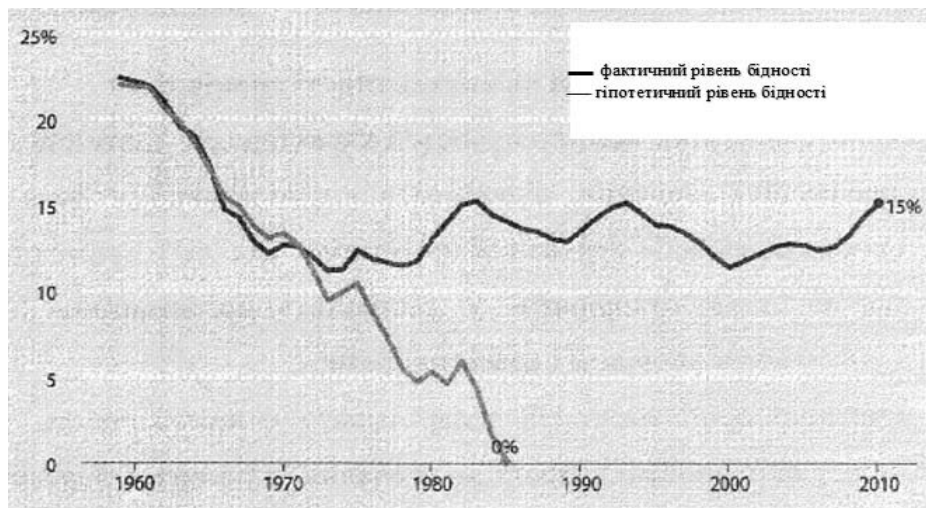

Рис. 4. Фактичний і гіпотетичний рівні бідності у США, 1959–2012 рр.

Джерело: Інститут економічної політики (ЕПІ).

Тож гіпотетичний рівень бідності засвідчує таке: якби статистична кореляція ВВП на душу населення і рівня бідності зберігалася такою, якою вона була в період 1959–1973 рр., то рівень бідності мав наблизитися до нульової позначки вже в середині 1980-х рр.

Комплексне дослідження динаміки заробітних плат, яке провадилося останніми роками Американським національним інститутом економічної політики й на яке ми вже посилалися, корелює за висновками з результатами інших прикладних досліджень деяких організацій і авторитетних науковців США, і вони такі. За останні три з половиною десятиліття спостерігалось **інтенсивне зростання заробітної плати топ-менеджерів, працівників середньої і вищої ланки фінансового сектору, керівного персоналу найуспішніших компаній. Водночас почасова оплата праці працівників низької і середньої кваліфікації у більшості сфер діяльності стагнувала або спостерігалось лише перманентне її підвищення.** Подібна ситуація значною мірою протилежна тій, що була протягом трьох десятиліть після завершення Другої світової війни, коли почасова заробітна плата зростала і більш рівномірно, і вищими темпами.

Заслужують на увагу й такі факти. Згідно з виконаними в грудні 2016 р. розрахунками та прогнозами американських фахівців шанси на те, що 30-річні американці зароблятимуть більше від своїх батьків в аналогічному віці, нині дорівнюють лише 51 %, тимчасом як 40 років тому цей показник був 86 % [4, с. 283]. Важливо зазначити, що така ситуація характерна не тільки для США. За наявними даними в найрозвиненіших країнах Європи у період з 1993 до 2010 рр. також відбувались вихолощення економіки та втрата значної кількості робочих місць для середнього класу [4, с. 283].

Чи збережеться така тенденція на майбутнє? Р. Інглхарт, відповідаючи на це запитання, зазначає, що майбутнє непередбачуване за визначенням, але сили ринку створюють потужні стимули для подовження цієї тенденції. З пог-

ляду топ-менеджменту заміна робочої сили неорганізованими працівниками, іноземцями, які отримують малу платню, максимізує доходи корпорацій і посилює їхні конкурентні позиції. В ідеалі можна обійтися взагалі без робочої сили. Однак якби кожна корпорація так зробила, країна опинилася б у ще глибшій депресії, аніж у 1930-ті роки: більшість людей не змогли б нічого купити. Але з погляду кожної окремої корпорації практично не можна встояти й не почати витискати робочу силу в подібний спосіб, і сьогодні це — їхня домінуюча стратегія [4, с. 283–284]. І як одну з основних причин стримування доходів переважної більшості працюючих Р. Інглхарт убачає зміну в співвідношенні позицій соціальних сил щодо здатності захищати свої соціально-трудоі інтереси.

Позитивні наслідки зростаючої нерівності, як і віра в позитивні наслідки феномену «багатства, що просочується», — це один з міфів, що їх свідомо чи несвідомо поширюють науковці, які сприймають навколишній світ крізь рожеві окуляри. Натомість лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц — один із представників сучасної економічної еліти, хто послідовно розвінчує даний міф щодо позитивного впливу неоліберальної політики і зростаючої соціальної нерівності. Звернімо увагу на таке його застереження: компанія, що стала іконою американського успіху, «Apple», ринкова вартість якої у 2012 р. оцінювалася вище, ніж «General Motors» у свої ліпші роки, має штат усього в 47 тис. співробітників у США. *У глобальному світі формування ринкової вартості і створення нових робочих місць являють собою абсолютно різні явища* (курсив наш). Немає причин вірити в те, що коли ми дамо грошей американським багатіям, то це приведе до припливу великих інвестицій у США: гроші інвестують тоді, коли очікують від них віддачу. Із ситуацією спаду в Сполучених Штатах віддачу слід очікувати від інвестицій у ринки, що формуються. А коли у США здійснюються інвестиції, то це зовсім не обов'язково вкладання в діяльність зі створення нових робочих місць. Навпаки, більша частка потоків спрямовується на створення механізмів, які запроєктовані задля заміщення ручної праці, тим самим розгойдуючи ринок праці [23, с. 17].

Напрями дрейфу системи розподільних відносин та їх зв'язок з нерівністю. Останні десятиліття демонструють дрейф усієї системи розподільних відносин у напрямку обслуговування інтересів передусім великого капіталу і топ-менеджменту. Цьому сприяли й далі сприяють багатопланові зміни, які відбулись у розстановці соціальних сил, які, у свою чергу, стали наслідком:

- краху колишньої соціалістичної системи (глобальному капіталізму більше не треба зважати на соціальні завоювання цієї системи і здійснювати свою соціалізацію);
- усе більшого злиття влади і власності, посилення впливу великого капіталу на визначення державної соціально-економічної політики, активного лобювання інтересів великого капіталу на всіх рівнях — від корпорацій до наднаціонального;
- лібералізації політики держав під впливом сучасного гегемона у царині економічної теорії — неолібералізму;
- нових можливостей для підприємницької діяльності та її результатів, у т. ч. у вигляді доходів, статків, що відкриваються для найбільш креативних, творчих, обдарованих, інноваційно налаштованих в умовах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і відкритості національних економік;

– «фінансизації» світової економіки, феномену її віртуалізації, відриву від реального сектору з усіма як позитивними, так і масштабними негативними наслідками (мильні бульбашки, відверта глобальна спекуляція, віртуалізація, на «виході» якої не віртуальні, а реальні доходи, статки);

– появи низки нових, нетипових або й небачених у минулому явищ і процесів у розподільних відносинах.

Неупереджений аналіз свідчить, що навіть у країнах, котрі дотепер розглядались як взірці соціалізації відносин між працею і капіталом, відбувається відкат від колишніх соціальних завоювань [5]. У більшості розвинених країн реальністю сьогодення є зростаючий розрив між підвищенням заробітної плати і продуктивності праці та зниженням частки витрат на оплату праці в структурі ВВП. Підкреслимо, що означена тенденція є характерною для багатьох розвинених країн, а особливо рельєфно вона проявилася в останні десятиліття у найрозвиненішій країні — США. На підтвердження цієї тези наведемо такі дані. За публікаціями Міжнародної організації праці в останні 20 років зростання продуктивності праці було вищим за зростання заробітної плати у більшості розвинених країн Європи і в Японії. Як наслідок, частка заробітної плати у ВВП зменшилась з 77 % у 1980 р. до 64 % у 2013 р. [29].

Заслужують на детальний аналіз дані серії досліджень, проведених останніми роками Американським національним інститутом економічної політики (м. Вашингтон). Загальний висновок є таким: у найрозвиненішій країні світу все гостріше виявляються негативні наслідки зростаючої нерівності доходів і різкого зниження якості життя американців з низькими і середніми доходами. Дані, що містяться у звітах згаданого Інституту, демонструють розрив між зростанням продуктивності праці і погодинної компенсації працівників середньої кваліфікації, зайнятих на неуправлінських посадах, за період 1948–2014 рр. (рис. 5).

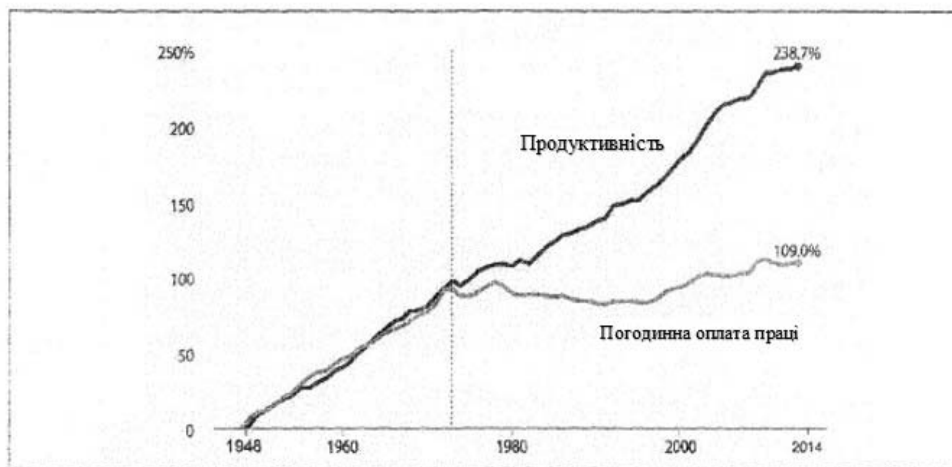

Рис. 5. Розрив у зростанні показників продуктивності праці і розміру компенсаційних виплат працівникам середньої кваліфікації, зайнятим на неуправлінських посадах, 1948–2014 рр.

З рис. 5 бачимо, що продуктивність праці і погодинна компенсація працівників у США (за винятком керівних посад) зростали приблизно однаковими темпами у період з 1948 р. до середини 1970-х рр. У наступні роки продуктивність праці й далі зростала, хоч дещо повільніше. Водночас величина погодинної оплати праці збільшувалася мінімальними темпами, а то й стагнувала. У період з 1979 р. до 2013 рр. продуктивність праці підвищилася на 64,9 %, тимчасом як погодинна компенсація — лише на 8,2 %. Тобто стагнація заробітної плати характерна не тільки для працівників середньої і низької кваліфікації. Навіть у працівників, зайнятих у сфері науки, технологій, математики, інженерної справи, заробітна плата у 2014–2016 рр. залишалася незмінною, а в 2016 р. мала незначний приріст (2,9 %) [34].

Висновки. Характер, масштаби змін, що відбуваються в навколишньому світі й передусім у світі інформаційно-комунікаційних технологій, інститутів нової економіки, суспільного поділу праці, безмірно вражають, адже світова практика з цим феноменом стикається вперше. Ці зміни, з одного боку, відкривають нові й небачені раніше можливості, а з другого — породжують загрозливі виклики і небезпеки [6].

Результати наших досліджень, предметом яких є тренди нової економіки та їх соціально-трудова вияви і наслідки, узгоджуються з релевантними висновками багатьох вітчизняних та іноземних учених, а саме: зростання ринкової вартості компаній, їх капіталізація, масштаби інвестицій і масштаби створення гідних робочих місць відбуваються за асиметричними сценаріями. Наслідком цих асиметрій є відтворення такого ринку робочих місць, для якого часто характерним стає погіршення кількісних і якісних характеристик.

На нашу думку, ланцюг змін у зайнятості і доходах з нерівністю є таким: спад відносних цін на засоби виробництва ↔ мотивація роботодавців замінювати працю капіталом ↔ концентрація вигід у постачальників інтелектуального і фізичного капіталу (креативні працівники, інвестори, винахідники, власники одночасно потужного людського і фінансового капіталу) ↔ концентрація переваг і доходів у невеликому сегменті економічно активного населення і власників капіталу ↔ зростання технологічного безробіття ↔ скорочення частки середнього класу.

Соціальна нерівність у сучасному світі настільки вражає, що цей феномен інколи називають розподілом суспільства між одним відсотком населення й усією його рештою. Прибічники неолібералізму, на наше переконання, свідомо уникають фахових дискусій щодо феномену нерівності й, більше того, вважають проблематику нерівності, розподільних відносин не вартою професійної уваги вчених-економістів. Зокрема, представник чиказької школи, лауреат Нобелівської премії Роберт Лукас, безапеляційно стверджує, що однією зі шкідливих тенденцій для здорової економіки, найбільш притягальною й отруйною є зосередженість на питаннях розподілу [22, с. 15].

Свідоме чи несвідоме замовчування проблеми нерівності, що відбувалось останніми роками не без ідеологічного супроводу з боку вчених і політиків неоліберального спрямування, брак фундаментальних досліджень у цій царині призвели до того, що соціум часто не усвідомлює достеменних причин зростаючої нерівності та не може адекватно реагувати на виклики сьогодення. Реальністю є й те, що той самий соціум не знає відповідей на найболючіші запитання: що

відбувається в соціально-трудої сфері нової економіки і постіндустріального суспільства? яким є баланс нових вигід і нових втрат? куди насправді прямує світ праці і соціально-трудої відносин?

У реальності галоупуюча нерівність доходів, що виявляється як у площині домогосподарств, організацій, країн, так і всередині них, — це наслідок одночасної різновекторної дії низки чинників. Цю дію складно елімінувати, утім важливо виокремити та згрупувати означені чинники за ієрархією впливу на масштаби і глибину нерівності, оскільки це має стати надалі основою формування та реалізації політики подолання надмірної нерівності.

Отже, наведемо сформовану нами ієрархію глобальних явищ і процесів, під впливом яких в останні десятиліття відбувалося зростання нерівності доходів.

1. Найбільший внесок у сукупну нерівність доходів — це дія наявного формату розподільних відносин, за якого частка доходів від власності і в абсолютному, і у відносному виразі зростала і далі зростає більш високими темпами, аніж показники розподілу за працею. Отже, чимраз більша частка «суспільного пирога» дістається власникам не людського, а інших видів капіталу (фізичного, фінансового тощо).

2. Посилюється вплив політико-економічної складової формування та підвищення нерівності доходів. Ідеться про посилення впливу на політику доходів з боку органів законодавчої, виконавчої влади, топ-менеджменту компаній, що, у свою чергу, є наслідком:

- ✓ посилення економоцентризму, неоліберальної ідеології на прийняття управлінських рішень на всіх рівнях ієрархічної структури суспільства на користь владних структур і топ-менеджменту;

- ✓ формування національних моделей соціально-трудої відносин, для яких характерна асиметрія прав та обов'язків роботодавців і працюючих за найманням [14]. За таких моделей не існує балансу інтересів між провідними соціальними силами, натомість більшість рішень у сфері праці і соціально-трудої відносин ухвалюється на користь домінування інтересів роботодавців. Соціальний діалог, апогей розвитку і результативності якого припадає на 1970–1980-ті роки, у глобальному вимірі перестає бути суспільно значущим інститутом, здатним оптимізувати інтереси провідних соціальних партнерів на принципах справедливості і соціальної відповідальності.

3. Інтенсивне зростання диференціації робочої сили за ознаками креативності, мобільності, компетентності, а отже, поляризація економічно активного населення за можливістю доступу до суспільних благ, самореалізації. З'являються і зростають суспільні прошарки «нових багатих» працюючих («золоті парочки», «зірки креативу» тощо) і водночас «нових бідних» зайнятих у суспільному виробництві. Справді, реальність така, що на одному полюсі зайнятих у суспільному виробництві (топ-менеджмент, фінансовий сектор міжнародних корпорацій, посередницькі структури, інвестиційні фонди тощо) відбувається концентрація доходів унаслідок гіпертрофованого розподілу одночасно і за власністю, і за працею, що демонструє асиметричність між результатами діяльності даних категорій зайнятих і отримуваними доходами. А на другому полюсі спостерігається розширення гетто нестандартної зайнятості й ринку робочих місць, що потребують середньої й нижчої за середню кваліфікації робочої сили. Цілком логічно, що наявні статистичні дані країн не тільки з перехідною, а й з розвинутою ринковою економікою

демонструють стагнацію заробітної плати працівників, які належать до середнього і нижчого за середній класу.

4. Кардинальні зміни у масштабах, структурі, умовах зайнятості під впливом техніко-технологічних, інституціональних, організаційних особливостей нової економіки. Ідеться про інтенсивне відносно здешевлення інформаційно-комунікаційних технологій, зниження трудомісткості суспільного виробництва, посилення мотивації роботодавців до заміщення живої праці.

5. Утвердження нового формату глобальної економіки, для якого характерні масштабні зміни в суспільному поділі праці, небачена раніше мобільність виробництва, вимивання робочих місць в одних країнах і створення нового ринку робочих місць в інших залежно від змін у структурі й масштабах міжнародної торгівлі.

Отже, взаємозв'язок і взаємовплив зайнятості, доходів і соціальної нерівності є обопільними. Явища і процеси, що пов'язані з описаними соціальними інститутами, перебувають, так би мовити, у тіні, впливаючи на соціально-трудовий розвиток не ізольовано, а в комплексі, за складного переплетіння причин та їх наслідків. Питання лише в тому, як це відбувається. А щоб пояснити це, треба відмовитися від традиційних уявлень щодо функціонування інститутів соціально-трудової сфери, які віддзеркалювали явища, процеси, закономірності дотеперішньої економічної системи. Утім розказати просто про складне, пояснити, як у реальному вимірі та за умов, коли все або все (ресурси, технології, інститути, мотиви, цінності) стає іншим, як насправді функціонує складний механізм нової економіки, а значить, і механізм нової соціально-трудової сфери, можна лише за допомогою оновленого методологічного інструментарію, іншої логіки мислення, іншого, нетрадиційного сприйняття закономірностей соціально-трудового розвитку. Водночас вельми важливо підкріплювати теоретичні дослідження фактичними статистичними даними в царині зайнятості, доходів, нерівності, але в жодному разі не намагатися підганяти останні під задалегідь сформовані теоретичні конструкції.

Література

1. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; [А. М. Колот, В. М. Данюк, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота. — Київ : КНЕУ, 2017. — 504 с.
2. *Дитон А.* Великий побег: Здоровье, богатство и истоки неравенства // Ангус Дитон ; пер. с англ. А. Гуськова. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара : Фонд «Либеральная Миссия», 2016. — 368 с.
3. Есть ли будущее у капитализма? // Сб. статей И. Валлерстайна, Р. Коллинза, М. Манна, Г. Дерлугьяна, К. Калхуна / пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2015. — 320 с.
4. *Инглхарт Р.* Культурная эволюция: как изменяются человеческие мотивации и как это меняет мир / Рональд Инглхарт ; [пер. с англ. С. Л. Лопатиной под ред. М. А. Завадской, В. В. Косенко, А. А. Широкановой ; науч. ред. Э. Д. Панарин]. — М. : Мысль, 2018. — 347 с.

5. *Колот А.* Зарубіжний досвід матеріального стимулювання персоналу / А. Колот // Україна: аспекти праці. — 1998. — № 1. — С. 16–21.
6. *Колот А. М.* Асиметрії розвитку соціально-трудової сфери: прояви, причини, передумови подолання / А. М. Колот // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 6. — С. 205–211.
7. *Колот А.* Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 4. — С. 4–9.
8. *Колот А. М.* Глобальна соціальна нерівність доходів: природа, тенденції, наслідки / А. М. Колот, О. О. Герасименко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. пр. — 2017. — № 2(14). — С. 8–47.
9. *Колот А. М.* До проблеми розвитку теорії розподільчих відносин / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 8. — С. 3–11.
10. *Колот А. М.* Людина і нова економіка: теоретико-методологічний аналіз взаємодії та доміант розвитку / А. М. Колот, О. І. Кравчук // Економічна теорія. — 2015. — № 1. — С. 5–25.
11. *Колот А. М.* Майбутнє світу праці та соціально-трудового розвитку очима відомих економістів / А. М. Колот // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. пр. — 2016. — № 1(11). — С. 8–21.
12. *Колот А. М.* Організаційно-економічний механізм регулювання заробітної плати і шляхи його вдосконалення (на матеріалах промислових підприємств України) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.01 / Колот А. М. ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 1998. — 36 с.
13. *Колот А. М.* Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А. М. Колот. — К.: КНЕУ, 2010. — 251 с.
14. *Колот А.* Проблеми розбудови національної моделі соціально-трудових відносин / А. Колот // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 5. — С. 23–28.
15. *Колот А.* Соціальна нерівність доходів: глобальний вимір / Анатолій Колот, Оксана Герасименко // Економічна теорія. — 2017. — № 4. — С. 76–107.
16. *Миланович Б.* Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации / Б. Миланович; пер. с англ. Д. Шестакова. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2017. — 336 с.
17. *Нестандартная занятость в российской экономике* / Под ред. В. Е. Гимпельсона и Р. И. Капелюшниковой. — М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2006. — 400 с.
18. *Новиков С.* Стагнация зарплат и неравенство в США / С. Новиков // Мир перемен. — 2017. — № 1. — С. 139–150.
19. *Пикетти Т.* Капітал у XXI столітті / Тома Пикетті ; пер. з англ. Наталії Палій. — Київ : Наш Формат, 2016. — 696 с.
20. *Сакс Д.* Цена цивилизации / Д. Сакс; пер. с англ. А. Калинина ; [под ред. В. Ю. Григорьевой]. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2012. — 352 с.
21. Соціально-трудові відносини зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку : монографія / [А. М. Колот, І. Ф. Гнибіденко, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка, М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». — Київ : КНЕУ, 2015. — 336 с.
22. *Стиглиц Дж.* Великое разделение. Неравенство в обществе, или что делают оставшимся 99 % населения? / Джозеф Стиглиц ; [пер. с англ. Ф. А. Исраилова]. — М. : ЭКСМО, 2016. — 480 с.
23. *Стиглиц Дж. Е.* Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему // Джозеф Е. Стиглиц. — М. : ЭКСМО, 2017. — 512 с.

24. *Солт Ф.* Стандартизированная база данных неравенства доходов во всем мире : рабочий доклад [Электронный ресурс] / Фредерик Солт ; SWIID, версия 5.0. — октябрь 2014 г. — Режим доступа : <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/swiid/swiid.html>.
25. Через 100 лет: ведущие экономисты предсказывают будущее / под ред. Игнасио Паласиоса-Уэрты ; [пер. с англ. А. Шоломицкой ; науч. ред. перевода Т. Дробышевская]. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2016. — 304 с.
26. *Шваб К.* Четвертая промышленная революция / К. Шваб. — М. : Э, 2017. — 208 с.
27. *Anatoliy Kolot, Oksana Herasymenko.* Market, state and business in coordinates of the new economy // *Problems and Perspectives in Management.* — 2017, Volume 15, Issue 3. pp. 76–97. Available at : <https://businessperspectives.org/component/zoo/market-state-and-business-in-coordinates-of-the-new-economy>
28. Credit Suisse. Отчет о мировом благосостоянии в 2015 году. — октябрь 2015 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fleid=F2425415DCA7-80B8-EAD989AF9341D47E>
29. Global Wage Report 2014–2015 [Electronic Resource]. — Available from : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_324678.pdf
30. *Keynes J. M.* Economic Possibilities for our Grandchildren / John Maynard Keynes (1930), *Essays in Persuasion.* — New York : Harcourt Brace, 1932. — pp. 358–373.
31. Ro:do:ryoku-cho:sa (tokubetsu cho:sa) 1984. So:mu-sho. [Labor Force Survey (special summary)] 1984. Ministry of Internal affairs and Communications.
32. Ro:do:ryoku-cho:sa (sho:sai:shu:kei) 2014. So:mu-sho. [Labor Force Survey (detailed summary)] 2014. Ministry of Internal affairs and Communications.
33. *Scott R. E.* Globalization Lowers the Wages of U. S. Workers / R. E. Scott ; Economic Policy Institute // *Fact shett.* — March 2015. — P. 2–3.
34. The State of American Wages 2016. Economic Policy Institute. — March 2017.
35. UN. World Population Prospects: the 2012 Revision. Population Database [Electronic Resource]. — Available from : <https://esa.un.org/unpd/wpp/index.html>

References

1. Kolot, A. M., Daniuk, V. M., Herasymenko, O. O. (2017), *Hidna pratsia: imperatyvy, ukrains'ki realii, mekhanizmy zabezpechennia* [Decent work: imperatives, Ukrainian realities, implementation mechanisms], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Diton, A. (2016), *Velikij pobeg : Zdorov'e, bogatstvo i istoki neravenstva* [The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality], Izd-vo Instituta Gajdara; Fond «Liberal'naja Missija», Moscow, Russia.
3. Vallerstajn, I., Kollinz, R., Mann, M., Derlug'jan, G., Kahun, K. (2015), *Est' li budushhee u kapitalizma?* [Does Capitalism Have a Future?], Izd-vo Instituta Gajdara, Moscow, Russia.
4. Inghart, R. (2018), *Kul'turnaja jevoljucija : kak izmenjajutsja chelovecheskie motivacii i kak jeto menjaet mir* [Cultural Evolution : How People's Motivations are Changing and How this is Changing the World], Mysl', Moscow, Russia.
5. Kolot, A. (1998), "Foreign experience of material motivation of employees", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 1, pp. 16–21.
6. Kolot, A. M. (2012), "Asymmetries in sosial labour sector development : manifestations, causes and preconditions", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6, pp. 205–211.

7. Kolot, A. M. (2007), "Innovative labour and intellectual capital in the system of factors of formation of knowledge economy", *Ekonomichna teoriia*, vol. 2, pp. 3–13.
8. Kolot, A. M., Herasymenko, O. O. (2017), "Global social income inequality: nature, trends and implications", *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, vol. 2 (14), pp. 8–47.
9. Kolot, A. M. (20108), "For the problem of the development of the theory of distributive relations", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 8, pp. 3–11.
10. Kolot, Anatolij and Kravchuk, Oksana (2015), "Human and the new economy: theoretical and methodological analysis of the interaction and dominant development", *Ekonomichna teoriia*, vol.1, pp. 5–25.
11. Kolot, A. M. (2016), "Future of the world of labor and social and labor development in terms of well-known economists", *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, vol. 1 (11), pp. 8–21.
12. Kolot, A. M. (1998), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm rehuliuвання zarobitnoi platy i shliakhy joho vdoskonalennia (na materialakh promyslovykh pidpriemstv Ukrainy) [Organizational and economic mechanism of regulation of wages and ways of its improvement (according to the materials of industrial enterprises of Ukraine)]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Kolot, A. M. (2010), *Sotsial'no-trudova sfera: stan vidnosyn, novi vyklyky, tendentsii rozvytku [The social and labor issues: state relations, new challenges and trends]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
14. Kolot, A. (2002), "Problems of developing a national model of social and labor relations", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 5, pp. 23–28.
15. Anatolij Kolot, Oksana Herasymenko (2017), "Social income inequality: global dimension", *Ekonomichna teoriia*, vol. 4, pp. 76–107.
16. Milanovich, B. (2017), *Global'noe neravenstvo. Novyj podhod dlja jepohi globalizacii [Global inequality: A new approach for the age of globalization]*, Izd-vo Instituta Gajdara, Moscow, Russia.
17. Gimpel'son, V. E., Kapel'jushnikov, R. I. (2006), *Nestandartnaja zanjatost' v rossijskoj jekonomike [Non-standard employment in the Russian economy]*, Izdatel'skij dom GU VShJe, Moscow, Russia.
18. Novikov, S. (2017), "Wage stagnation and inequality in US", *Mir peremen*, vol. 1, pp. 139–150.
19. Piketti, Toma (2016), *Kapital u XXI stolitti [Capital in the Twenty-First Century]*, Nash Format, Kyiv, Ukraine.
20. Saks, D. (2012), *Cena civilizacii [The Price of Civilization]*, Izdatel'stvo Instituta Gajdara, Moscow, Russia.
21. Kolot, A. M., Hnybidenko, I. F., Herasymenko, O. O. (2015), *Sotsial'no-trudovi vidnosyny zajniatosti: suchasni tendentsii, vyklyky, shliakhy rozvytku [Social Labor Relations of Employment: current trends, challenges, ways of development]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
22. Stiglic, Dzhozef (2016), *Velikoe razdelenie. Neravenstvo v obshhestve, ili chto delat' ostavshimsja 99 % naselenija? [The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them]*, Jeksmo, Moscow, Russia.
23. Stiglic, Dzhozef (2017), *Cena neravenstva. Chem rassloenie obshhestva grozit nashemu budushhemu Jeksmo [The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers our Future]*, Moscow, Russia.

24. Solt, Frederik (2014) Standartizirovannaja baza dannyh neravenstva dohodov vo vsem mire [The Standardized World Income Inequality Database], Available at: <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/swiid/swiid.html>
25. Palasiosa-Ujerty, Ignasio (2016), Cherez 100 let: vedushhie jekonomisty predskazyvajut budushhee [In 100 Years: Leading Economists Predict the Future], Izd-vo Instituta Gajdara, Moscow, Russia.
26. Shvab, K. (2017), Chetvertaja promyshlennaja revoljucija [The fourth industrial revolution], Izd-vo «Je», Moscow, Russia.
27. Anatolij Kolot, Oksana Herasymenko. Market, state and business in coordinates of the new economy // Problems and Perspectives in Management. — 2017, Volume 15, Issue 3. pp. 76–97. Available at : <https://businessperspectives.org/component/zoo/market-state-and-business-in-coordinates-of-the-new-economy>
28. Credit Suisse, Otchet o mirovom blagosostojanii v 2015 godu [The Global Wealth Report 2015], Available at : <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/fle/index.cfm?fleid=F2425415DCA7-80B8-EAD989AF9341D47E>
29. Global Wage Report 2014-2015 Available at : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_324678.pdf
30. Keynes, J. M. Economic Possibilities for our Grandchildren (1930), Essays in Persuasion. Harcourt Brace, 1932, New York, USA, pp. 358–373.
31. Ro:do:ryoku-cho:sa (tokubetsu cho:sa) 1984. So:mu-sho. [Labor Force Survey (special summary) 1984. Ministry of Internal affairs and Communications.
32. Ro:do:ryoku-cho:sa (sho:sai:shu:kei) 2014. So:mu-sho. [Labor Force Survey (detailed summary) 2014. Ministry of Internal affairs and Communications.
33. Scott R. E. Globalization Lowers the Wages of U. S. Workers. Economic Policy Institute. Fact shett. March 2015, pp. 2–3.
34. The State of American Wages 2016. Economic Policy Institute. March 2017.
35. UN. World Population Prospects: the 2012 Revision. Population Database. Available at: <https://esa.un.org/unpd/wpp/index.htm>.